

М. Г. Тиский

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СТАНОВЛЕННЯ НАРОДНОГО РУХУ НА ВОЛИНІ

У статті досліджуються передумови зародження та регіональні особливості становлення Народного руху України у Волинській області.

Актуальність запропонованого дослідження обумовлена тим, що зародження та діяльність Народного руху України проходили в контексті загальноукраїнського процесу національного

відродження. Однак цей процес відбувався в рамках певних регіональних особливостей, які формувалися під впливом географічних, історичних та політичних факторів.

Проблематика зародження та становлення НРУ на зламі 80–90-х років ХХ століття досить добре розроблена і висвітлена у публікаціях Ю. Даниленка, О. Бажана [1], О. Гараня [2; 3], А. Камінського [4], Г. Гончарука [5], А. Русначенка [6], В. Ковтуна [7], О. Бойка [8] та ін.

Регіональні аспекти становлення Руху висвітлені в працях В. Піпаша [9] та З. Колбуна [10].

Більшість цих праць становить вагомий науковий доробок у питаннях вивчення різних аспектів діяльності Народного руху. Проте існує потреба подальшого дослідження функціонування цієї громадсько-політичної організації з урахуванням регіональних особливостей.

Процес формування регіональних організацій відбувався досить складно як у Західній Україні, так і на Сході та Півночі України.

Відчутним поштовхом у формуванні перших осередків прихильників Народного руху України за перебудову в краї стало опублікування в “Літературній Україні” проекту Програми Народного Руху.

Так, у Ковелі 22 лютого 1989 року відбулися установчі збори міського осередку прихильників Народного руху до перебудови [11, арк. 14]. Очолив цей осередок син політв’язня, інженер заводу “Ковельсільмаш” Володимир Осіюк.

У шахтарському Нововолинську протягом місяця сформувалася потужна, чисельністю більше як півтисячі, неформальна організація на підтримку Народного Руху України [7, с. 92]. Найактивнішими членами цієї організації були робітники та інженерно-технічний персонал виробничого об’єднання “Оснастка” та Нововолинського механічного заводу. Серед інших організаторами цих перших осередків Руху були Федір Свідерський (у майбутньому народний депутат України) та Ігор Семенюк (батько якого відбував довгі роки в’язниць за зв’язок з ОУН).

У древньому Володимир-Волинську формування перших осередків Руху відбувалося за безпосередньої участі місцевого осередку Української Гельсінської спілки, яку очолив Дмитро Себій [12, арк. 6–8].

У Горохівському районі перші осередки Руху також формувались за безпосередньої участі місцевого осередку УГС. Очолили ці осередки колишні політв'язні Андрій Криштальський та Мелетій Семенюк. Слід відзначити, що в резолюції, яка прийнята на установчих зборах Горохівської районної організації НРУ, було зазначено, що “вони є спадкоємцями національно-визвольного руху опору попередніх років, продовжувачами справи ОУН — УПА” [13, с. 45].

В обласному центрі перші осередки НРУ виникли у Волинському художньому фонді, державному підшипниковому та Луцькому електроапаратному заводах [14, с. 70].

Отже, перші осередки Народного руху на Волині формувались за безпосередньої участі УГС, яка розпочала розбудову своєї обласної організації ще з жовтня 1988 року [15, арк. 5].

Водночас в обласному центрі навесні 1989 року творча інтелігенція формує свою, незалежну від партійно-радянської влади, самодіяльну організацію. У неї ввійшли викладачі Луцького державного педагогічного інституту (нині Волинський національний університет імені Лесі Українки), письменники, поети, художники, лікарі та вчителі. На установчих зборах, що відбулися в Луцьку 3 травня 1989 року, прийнято програму та статут Волинського товариства Лева. Головною метою діяльності товариства стало “сприяння патріотичному, інтернаціональному, екологічному та естетичному вихованню населення” [16, арк. 8–12]. Проте навіть така, близька за змістом до програмних партійних документів епохи “перебудови”, Програма діяльності Волинського товариства Лева (асоційований член Львівського товариства Лева) не вберегла його від гострих атак з боку Волинського обкому Компартії України.

У березні 1989 року в м. Луцьку відбулися установчі конференції Волинської обласної організації Товариства української мови імені Тараса Шевченка та обласної організації добровільного історико-просвітницького товариства “Меморіал” [17]. Попри всі намагання провідної частини творчої інтелігенції, яка завжди чинила опір тоталітарному режиму, всі основні посади в керівництві цих обласних організацій зайняли висуванці Волинського обкому. Однак значна частина первинних осередків Товариства рідної мови на підприємствах та у де-

ржавних установах області формувалася з числа тих, хто насправді переймався проблемами відродження української мови. Вони закликали до українського національного відродження, припинення політики російщення та підвищення суверенітету. До нього належало чимало діячів культури, письменників і поетів, митців та освітян, які досить обережно висловлювали свої українофільські погляди. Їм були близькі засади сувереністів, викладені в проекті Програми Руху.

Отже, в першій половині 1989 року на Волині сформувалися дві політичні течії, одна з яких орієнтувалася на програмні засади УГС, а інша виникла в середовищі української творчої інтелігенції, яку представляли в Україні Іван Драч, Олесь Гончар, Іван Дзюба та Дмитро Павличко. Обидві політичні течії зуміли подолати розбіжності на установчій конференції Волинської регіональної організації, що відбулася в м. Луцьку 19 серпня 1989 року. Делегатами на цій конференції були активісти обласної організації УГС, Товариства Лева, Товариства української мови імені Тараса Шевченка та керівники осередків НРУ області.

Слід відзначити, що значний досвід політичної самоорганізації українці Волині набули ще у міжвоєнний період польської окупації. Тоді на рубежі 20–30-х років ХХ століття у краї сформувалися повноцінні структури політичної опозиції. Оскільки польські власті проводили антиукраїнську політику примусової асиміляції, то більшість українських політичних партій та громадсько-політичних організацій зайняли анти-польську позицію.

За критерієм діяльності найбільш впливовими революційними партіями, що відстоювали ідею незалежності України, були: Організація українських націоналістів (ОУН) та Українська військова організація (УВО). На центральних позиціях стояли Українська народна партія (УНП), Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) та Волинське українське об'єднання (ВУО). Членами ВУО були колишні прибічники С. Петлюри, яким набридли безперервні польсько-українські сутички і для яких “на далеких обрїях прометеїзму з’явилися зариси незалежної України” [18, с. 21].

Процес становлення Народного Руху України на Волині відбувався у складних умовах боротьби з тоталітарним режимом.

Після установчої конференції головними напрямками діяльності Волинської регіональної організації були:

- боротьба за демократизацію суспільства та незалежність України;
- розбудова громадсько-політичних структур в області;
- сприяння відродженню Української автокефальної православної церкви.

Під час становлення регіональна організація НРУ домоглася створення осередків Руху в усіх районах області. Було налагоджено випуск п'яти періодичних інформаційних вісників ("Народна справа", "Вільна думка", "Вітер надії", "Доля", "Відродження") загальним місячним тиражем 10 тис. примірників.

Досить успішними для Народного руху на Волині були безрезневі вибори 1990 року. Тоді шестеро волинян стали народними депутатами України, понад третину депутатських мандатів рухівці отримали у Волинській області, районних та міських радах народних депутатів [14, с. 106]. Після виборів Волинська регіональна організація сформувала свої опозиційні фракції в обласній, міських та районних радах, що призвело до зародження парламентаризму, а також сприяло демократизації усіх сфер громадсько-політичного життя в краї.

Рух на Волині брав активну участь в українізації релігійного життя, було започатковано в населених пунктах області святкування релігійних свят.

У період становлення громадсько-політичного об'єднання ідея Руху зазнала певної трансформації. Значний вплив на процес еволюції ідеї Руху на підтримку "перебудови" в ідею національно-визвольного руху мала Українська Гельсінська спілка.

Джерела та література

1. Данилюк Ю., Бажан О. Український національний рух: Основні тенденції і етапи розвитку (кінець 50-х — 80-ті рр.). — К.: Рідний край, 2000. — 232 с.
2. Гарань О. Від створення Руху до багатопартійності. — К.: Либідь, 1992. — 135 с.
3. Гарань О. Убити дракона: З історії Руху та нових партій України. — К.: Либідь, 1993. — 200 с.
4. Камінський А. На перехідному етапі. "Гласність", "перебудова" і "демократизація" на Україні. — Мюнхен, 1990. — 623 с.
5. Гончарук Г. Народний Рух України: Історія. — О.: Астропринт, 1997. — 378 с.

6. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 50-х — початок 1990-х років. — К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1998. — 720 с.
7. Ковтун В. Історія Народного Руху України. — К.: Факт, 1999. — 407 с.
8. Бойко О. Політичне протистояння офіційної влади та опозиції в Україні: Основні прояви, характерні риси та особливості (літо 1989 р. — лютий 1990 р.) // Людина і політика. — 2003. — № 2. — С. 48–62; № 3. — С. 35–47.
9. Піпаш В. Народний рух України як форма національно-визвольної боротьби на зламі 80–90-х років ХХ століття: Закарпатський аспект. — Ужгород: Гражда, 2008. — 216 с.
10. Колбун З. Нововолинськ: новітня історія (1989–1999 рр.). — Нововолинськ: Мінотавр, 2006. — 270 с.
11. Державний архів Волинської області (ДАВО). — Ф. 3500, оп. 1, спр. 3, 79 арк.
12. Архів Володимир-Волинського міськвиконкому. — Ф. 31, оп. 1, спр. 2, 49 арк.
13. Криштальський А. Національно-визвольний рух опору на Горохівщині. — Луцьк: Надтир'я, 1994. — 72 с.
14. Тиский М. Історія виникнення Народного руху України на Волині. — Луцьк: Ініціал, 2001. — 255 с.
15. ДАВО. — Ф. 3500, оп. 1, спр. 6, 8 арк.
16. ДАВО. — Ф. 3500, оп. 1, спр. 7, 24 арк.
17. Радянська Волинь. — 1989. — 26 берез.
18. Кучерепа М., Давидюк Р. Волинське українське об'єднання. — Луцьк: Надтир'я, 2001. — 420 с.